

A STATISZTIKA SZEREPE AZ ÁLLAMI ELLENŐRZÉS MUNKAMÓDSZEREINEK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉBEN

Pártunk II. Kongresszusa felhívta a figyelmet azokra a hiányosságokra, amelyek ellenőrzési munkánkban tapasztalhatók és amelyek megakadályozzák, hogy az ellenőrzés maradéktalanul betöltsse a népgazdaság építésében ráháruló nagy feladatokat. Gerő elvtárs a Kongresszuson tartott beszámolójában rámutatott, hogy a mi nagy tanítómestereink, Lenin és Sztálin milyen nagy fontosságot tulajdonítottak a helyesen megszervezett, a helyesen megvalósított ellenőrzésnek. Rámutatott arra is, hogy a mi ellenőrzésünk még csak igen kis mértékben felel meg azoknak a nagy követelményeknek, amelyeket szocialista építésünk az ellenőrzéssel szemben felállít. Gyermekcipőben járó ellenőrzésünkben még nagyon sok a formális vonás, a rendszertelenség és a bizonytalanság.

A Párt II. Kongresszusa ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy azok a nagyszerű célkitűzések, amelyek dolgozó népünk előtt állnak, csak úgy érhetőek el, ha döntően megjavítjuk egész népgazdaságunkban a vezetés minőségét. Ehhez pedig elválaszthatatlanul hozzátartozik, hogy az ellenőrzésnek, mint a vezetés szerves részének minőségét is megjavítsuk.

Az ellenőrzés szocializmust építő társadalmunkban széles síkon és sokrétűen valósul meg. A dolgozók széles tömegeit bevonva az ellenőrzésbe, a pártszervek által kifejtett ellenőrzés, a társadalmi és tömegszervezetek ellenőrző munkája, a vezetők által közvetlenül, személyesen alkalmazott ellenőrzés és az államigazgatási, valamint a vállalati szerveken belül, részben pedig ezek felett működő hivatásos ellenőrző apparátusok tevékenysége — mindezek kölcsönösen kiegészítik egymást és együttesen átfogják népgazdaságunk egészét.

Az ellenőrzésnek ebben a változatos rendszerében nagyon fontos szerep jut az állami ellenőrzésnek, a központi állami ellenőrző apparátus munkájának.

Az állami ellenőrzés alapvető feladatait Gerő elvtárs 1949 szeptemberében az Állami Ellenőrző Központban tartott ünnepi beszédében a következő szavakkal jelölte meg: „Mi az ÁEK-tól mindenekelőtt azt várjuk, hogy segítsen biztosítani népgazdaságunkban és egész államgépezetünkben a kormány rendelkezéseinek és a különböző jogszabályoknak szigorú betartását, hogy kíméletlen harcot folytasson a még meglévő nagyszámú lazaság, felelőtlenység ellen, következetesen küzdjön a takarékoság elvének megvalósításáért és a közpénzekkel való helyes, körül-

tekintő gazdálkodásért, az állami, közületi vagyonok elherdálása és a korrupció minden megnyilvánulása ellen. A népi demokrácia ellenőrzési szervének feladata továbbá, harcot folytatni a népgazdaságunkban és államapparátusunkban még fellelhető bürokrácia ellen.“

Ezeknek a nagy követelményeknek akkor tud megfelelni az Állami Ellenőrző Központ, ha képessé válik arra, hogy munkája jó szervezésével erejét mindenkor a népgazdaság fejlődésének leginkább útját álló hibák és fogyatékoságok mélyreható feltárására összpontosítja. Meg kell szereznie a képességet, hogy idejében és helyesen hívja fel a figyelmet azokra a döntő hibákra, amelyek kiküszöbölésével meg lehet gyorsítani a népgazdaság általános emelkedését. Az Állami Ellenőrző Központ ilyen munkamódszerek révén erős ököllé válik a kormány kezében, amellyel szétzúthatja a szocializmus felé való előrehaladásunkat késleltető akadályokat.

Az Állami Ellenőrző Központ — fennállásának eddigi közel két éve alatt — sokat haladt előre a szocialista állami ellenőrzés nagyhatású munkamódszereinek kifejlesztése felé. Vannak azonban még olyan gyengeségei, amelyeket feltétlenül ki kell küszöbölnie munkájából ahhoz, hogy a kormányzat számára teljes értékű segítséget adhasson.

Ilyen gyenge pont az Állami Ellenőrző Központ munkamódszereiben többek között az is, hogy nem támaszkodott eléggé a statisztikára, különösen annak népgazdasági, ágazati méretben összesített adataira. Ez a hiba az ÁEK munkájában bizonyos mértékig még mindig megnyilvánuló késedelmesség, rendszertelenség és bizonytalanság egyik komoly forrása.

A múlt év korányári hónapjaiban népgazdaságunk majd minden területén felütötték a fejüket a gyorsan terjedő bércsalások. Az ÁEK azonban csak akkor vette észre ennek a népgazdaságunk fejlődését alapjaiban támadó betegségnek általános jelentkezését, amikor erre a Párt Központi Vezetőségének május 31-i ülésén tartott beszámolójában Gerő elvtárs az egész nép figyelmét felhívta. Ha az ÁEK munkatársai alaposabban tanulmányozzák a népgazdasági statisztikát, hónapokkal korábban felfigyelhetek volna olyan tünetekre, amelyek nyomán a bércsalások rohamos terjedését — kórokozóival, az üzemekbe befurakodott és ott ellenséges aknamunkát folytató jobboldali szociáldemokratákkal együtt — előbb kimutathatták volna. Így azután nem fordult volna elő, hogy az ÁEK csak késedelmesen összpontosította erejét e káros jelenség elleni küzdelemre.

Az elmúlt télen nehéz helyzetet teremtett népgazdaságunk számára az a körülmény, hogy a szénbányászat fejlődése elmaradt a legtöbb termelési ág fejlődése mögött és nem tudta zavartalanul biztosítani iparunk rohamosan növekvő szénszükségletét. Erre is csak akkor figyelt fel az állami ellenőrzés, amikor a baj már káros kihatásaiban, élesen jelentkezett. A statisztikára támaszkodva, ezzel a kérdéssel is korábban lehetett volna foglalkozni — akkor, amikor az aránytalanság még csak előrevetette árnyékát, amikor még mód lett volna sok későbbi hátrányos kihatás megelőzésére.

Az ellenőrzés hatékonyságát késedelmességén kívül az is csökkenti, ha erejét szétszórja. Ha az ellenőrzés túl sok figyelmet fordít a kevésbé fontos részletkérdésekre tanulmányozására, nem marad elég ereje a népgazdaság és az egyes népgazdasági ágazatok fejlődését döntően befolyá-

soló kérdések ellenőrzésére. A statisztikától segítséget kaphat az ellenőrzés ahhoz, hogy már előre kijelölje azt a jelenséget és azt a részterületet, amelyet az adott időszakban a leginkább kell ellenőrizni. Ha ez a kiválasztás helyesen történik, akkor az ellenőrzés a hibák gyökeréig tud hatolni.

Lenin — a Munkás-Paraszt Inspekció munkamódszereit bírálva — súlyosan kifogásolta az ötletszerű, kapkodó, szétfolyó ellenőrzést. Azt a tanácsot adta, hogy „jobb keveset markolni, de teljesen végrehajtani.“. Lenin megengedhetetlennek tartotta az olyan állami ellenőrzést, amely „számos témát érint, de ezeket nem tanulmányozta, hevenyészve vetette papírra. Nincs ennek semmi értelme — mondta — ez a ‚parlamentí‘ jelentések játéka. Nem erre van szükség, hanem gyakorlati javításra.“¹

Az állami ellenőrzésnek — Lenin gyakorlati útmutatását követve — arra kell törekednie, hogy helyesen kikeresse a népgazdaság egyes ágazatain belül azokat a döntő kérdéseket, amelyek alapos és mélyreható ellenőrzésével döntően meg lehet javítani az egész ágazat munkáját, majd pedig ezekre az alapvető fontosságú kérdésekre kell összpontosítani ereje legjavát. Ezért a szocialista állami ellenőrzés munkamódszerének alapját az ellenőrzések helyes megtervezése képezi.

Az állami ellenőrzés alapvető feladatai közé tartozik a vállalatok és egyéb szervezetek termelési, gazdasági és pénzügyi működésének, valamint a kormány rendeleteinek és határozatainak ellenőrzése. Ahhoz, hogy ezt a feladatot ne csak formálisan, hanem érdemben, hatásosan teljesíthesse, az állami ellenőrzésnek először is ki kell választania azokat a vállalatokat és azokat a határozatokat, amelyeknek ellenőrzése az adott időszakban a legnagyobb jelentőséggel bír. Az ellenőrzés tárgyául kijelölt vállalaton belül sem helyes kivétel nélkül mindent ellenőrizni, hanem csak azt, ami az illető szervezet működése szempontjából döntő jelentőségű és amelyen belül feltárandó hibák kijavításával, kiküszöbölésével az egész szervezet munkáját alapjaiban lehet megjavítani.

Ezeknek az alapvető szempontoknak figyelembevételével elkészített ellenőrzési munkatervek vetik meg a szocialista állami ellenőrzés nagy hatásának alapját. De az is következik ebből, hogy az ellenőrzés munkatervének összeállításánál elkövetett esetleges hibák helytelen irányba terelik az állami ellenőrzés egész munkáját és elveszik hatékonyságát.

Az állami ellenőrzés felelős munkatársai azonban a munkaterv elkészítése során csak úgy tudják helyesen kiválasztani az ellenőrzés tárgyait és témáit, ha állandóan és alaposan tájékozva vannak minden olyan esemény felől, ami az ellenőrzésük alatt álló munkaterületeken történik. Pontosan és jól kell ismerniük ennek a munkaterületnek az ötéves tervben és annak részletterveiben meghatározott feladatait. Ugyanakkor ismerniük kell a tervek teljesítésében és túlteljesítésében elért eredményeket is. Alapos tájékozottságuk elképzelhetetlen a népgazdasági statisztika anyagának ismerete és helyes felhasználása, az adatok megfelelő csoportosítása és elemzése nélkül.

A tájékozódásnak természetesen nem egyetlen, de egyik legfontosabb eszköze a statisztika. A munkások levelei, a sajtó közleményei, az irányító és felügyeleti szervek vezető munkatársaitól kapott tájékoztatás, a vállalati mérlegbeszámolók és tervteljesítési jelentések ugyanilyen

fontosak a minden oldalról való, alapos tájékozódáshoz. A tervezéshez nélkülözhetetlen átfogó adatok azonban mégis elsősorban a statisztikából — a Központi Statisztikai Hivatal és az egyes szakminisztériumok összefoglaló jelentéseiből, a Magyar Nemzeti Bank és más szervek hasonló természetű adatszolgáltatásából — olvashatók ki. A statisztika mutatója meg, hogyan fejlődnek az arányok a népgazdaság egyes ágazatai között, hol vannak lemaradások és hol jelentkeznek olyan előreugrások, amelyek következményeit a népgazdaság többi területein is le kell vonni. A statisztika adatai hívják fel a figyelmet azokra a kedvezőtlen tünetekre, amelyek esetleg együttjárnak a fejlődéssel, de leküzdhetők; másrészt pedig azokra, amelyek a népgazdaság megbetegedéseit mutatják.

Az állami ellenőrzés azon felelős munkatársainak kezében, akik a népgazdasági statisztika adataival banni tudnak, ez az anyag döntő fontosságú eszközzé válik az ellenőrzési munka megtervezésében, vagyis a nagyhatalmú állami ellenőrzés szilárd talajának megteremtésében.

A munkaterület tanulmányozásának és így a statisztika felhasználásának szükségessége nem szűnik meg az ellenőrzési munkaterv összeállításával. Az állami ellenőrzés munkatársainak nem időszakonkénti, hanem állandó, szakadatlan tájékozottságra van szükségük ahhoz, hogy munkájukat jól végezhessék el. Előfordulhat, hogy a tervekészítés után megismert újabb adatok a munkaterv megváltoztatását teszik szükségessé. Ha egy-egy munkaterület vagy kérdéscsoport ellenőrzését azért vették tervbe, mert ezen a területen a tervekészítés időpontjában már ismert adatok bajokat mutatnak, a későbbi fejlődés adatai azonban a bajok csökkenését vagy megszűnését jelzik, akkor a tervet meg kell változtatni és az ellenőrzés főerejét olyan munkaterületre kell áttéríteni, ahol nagyobb szükség van rá. Erre nemcsak akkor van szükség, ha a korábban fennálló bajok teljesen megszűntek, hanem akkor is, ha részben még fennállnak, de az egészséges fejlődés határozott jelei mutatkoznak. Ebben a tekintetben a statisztikai idősorok figyelembe vétele elengedhetetlen.

Mikor már sor kerül egy-egy ellenőrzés gyakorlati megszervezésére, annak előkészítő szakaszában újra nagy segítséget nyújt a statisztika. Most már nem az ellenőrzés alá kerülő munkaterület vagy kérdéscsoport kiválasztása a feladat, hanem az, hogy az ellenőrzött vállalatnál vagy szervezetnél közelebből meghatározzák azokat a beteg pontokat, amelyeket tüzetesen, az okmányok és tények alapos átvizsgálásával ellenőrizni kell. Meg kell keresni azokat a műhelyrészeket vagy azokat az adminisztratív részlegeket, ahol a jelek szerint meghúzódik a bajok forrása. E részlegek munkájában ki kell továbbá jelölni azokat az időszakokat, amikor a bajok élesebben, határozottabban mutatkoznak. Mindehhez elsősorban a vállalatok tervteljesítési jelentéseiben és mérlegbeszámolóiban található számviteli adatok statisztikai módszerekkel való feldolgozása, táblázatokba foglalása és elemzése ad segítséget.

Ha az állami ellenőrzés munkatársa azt kutatja például, hogy valamelyik vállalat miért lépi túl ismétlődően a munkabérialapot, akkor még a mélyreható, részletes vizsgálat megkezdése előtt meg kell határozni a vállalatot belül azt a gyenge pontot, amely a túllépést okozza és azt az időszakot is, amelynek eseményeit részletesen átvizsgálva, a hiba forrásának nyomára jöhet. Ennek érdekében először is fel kell dolgozni a vállalati beszámoló jelentésekben és a vállalatnál egyébként található sta-

tisztikai adatokat. A beralap-igénybevételre jellemző termelési és bérelszámolási adatokat munkahelyenként és ezen belül állománycsoportonként részletezve, a havi eredményeket egymás mellett feltüntető táblázatba kell foglalnia. Ennek segítségével ki tudja keresni azt, vagy azokat az üzemszempontokat, amelyek a munkaberalap igénybevétele szempontjából a vállalat leggyengébb pontjai; ezeknél az üzemszempontoknál pedig meg tudja határozni azokat a hónapokat, amikor a helytelen irányú fejlődés kezdetét vette, vagy amikor a hiba különösen erősen kifejlődött. Ezekre az üzemszempontokra és ezekre az időszakokra kell összpontosítani a figyelmét. Ezeket kell a vállalatnál található okmányok alapján alaposan átvizsgálnia ahhoz, hogy a beralaptúllépés okát pontosan feltárja, megállapítsa a hiba további kihatásait és a hibáért felelős személyeket. Ezzel tud az állami ellenőrzés segítséget is adni a hiba kiküszöböléséhez.

Az ellenőrzés gyakorlati tapasztalatai azt mutatják, hogy a helyesen alkalmazott statisztikai módszerek sok felesleges idő eltöltésétől szabadítják fel az ellenőrt és megállapításait biztossá, mélyrehatóvá teszik. Lehetővé teszik, hogy az ellenőr a mellékvágányokat elkerülje, azonnal a bajok forrásához nyúljon és azt az időszakot vizsgálja, amelyben a bajok keletkeztek, vagy amelyben döntően kifejlődtek, kihatásai a legjellemzőbb módon mutatkoznak.

Vizsgálatának egész menetében és a tapasztalati anyag feldolgozásában is támaszkodik az ellenőr a statisztika adataira éppúgy, mint minden más, a vállalatnál talált számviteli anyagra. A vállalatnál készen talált adatokat azonban az ellenőr nem fogadhatja el az adatok megbízhatóságának alapos ellenőrzése nélkül. Össze kell hasonlítani ezeket az adatokat az adatszolgáltatás alapját képező okmányokkal és gondosan meg kell vizsgálnia azt is, hogy vajjon az okmányok maguk eléggé megbízhatóak-e. Nem közölheti a vállalatnál kapott adatokat arra való hivatkozással, hogy „... ezek a vállalat adatai”. Mindezeket csak mint a saját adatait használhatja fel, amelyek helyességéért is sajátmagának kell felelnie.

Ennek az alapvető körülménynek gyakorlati alkalmazásával az állami ellenőrzés munkája kihat a népgazdasági statisztika minőségére. A népgazdasági statisztika pontossága — akár a trösztök, akár az egyes minisztériumok, akár pedig a Központi Statisztikai Hivatal szintjén — attól függ, hogy az alapját képező vállalati adatszolgáltatás mennyire pontos, mennyire megbízható. Az összevont számadatok közötti ellentmondásokból ugyan a hibák egy része magasabb szinten kitűnik és ez alkalmat ad a statisztikai adatokat feldolgozó szervek számára az ellentmondások feltárására kiküszöbölésére, az ellentmondások azonban nem tárnak fel minden hibát, hanem annak csak a szembetűnő részét. Ha a vállalat által szolgáltatott adatok megbízhatatlanok, ezen keresztül az összesítekbe sok olyan hiba is bekerülhet, amelyek magasabb szinten már nem vehetők észre, de amelyek megtévesztik munkájukban az összevont statisztikai adatokra támaszkodó irányító szerveket.

Az állami ellenőrzés nem vizsgálja ugyan a vállalatoknál lévő statisztikai adatszolgáltatást a maga egészében, szükségszerűen ellenőrzi azonban egyes részterületeken, mégpedig mélyrehatóan, részletesen és nagy alaposággal. Ezen keresztül az állami ellenőrzés nagymértékben hozzájárul a statisztikai adatszolgáltatási fegyelem megszilárdításához és segítséget ad a népgazdasági statisztika anyagát összesítő szervek számára is ahhoz, hogy az összevont statisztikai adatszolgáltatást — amelyre a terv-

készítésnél és az előkészítés során az állami ellenőrzés is támaszkodik — megbízhatóvá tegyék.

Az állami ellenőrzés munkamódszereinek továbbfejlesztése során a statisztika egyre növekvő jelentőséget és szerepet kap mind az ellenőrzés megtervezésében, mind a vizsgálatok előkészítésében és lefolytatásában. Ez a jelentőség annál inkább fokozódik, minél jobban alkalmazzák az állami ellenőrzés munkatársai gyakorlati munkájukban Lenin és Sztálin elvtárs tanításait.

Sztálin elvtárs a Szovjetunió állami ellenőrzésének első szocialista módszerekkel dolgozó szerve, a Munkás-Paraszt Inspekció 1920 októberében tartott első összoroszországi tanácskozásán ezt mondta: „... a fontos... elsősorban az, hogy tanulmányozzuk a felülvizsgálandó intézményeket, tanulmányozzuk őket gondosan és komolyan, tanulmányozzuk fogyatékságaikat és érdemeiket s lankadatlanul tökéletesítsük intézményeinket”.¹

Ez a beszéd szabja meg ma is a Szovjetunió fejlett állami ellenőrzésének munkamódszerét és ebből kell kiindulnia a mi állami ellenőrzésünk módszereinek is. Ennek gyakorlati alkalmazásához nyújt alapvető segítséget az állami ellenőrzés számára a népgazdasági statisztika.

¹ Sztálin Művel, 4. kötet, Szikra, Budapest, 1950, 388. old.

A „SZOCIALISTA STATISZTIKA KÖNYVTÁRA”

c. sorozatban jelenik meg

M. V. TENENBAUM

A SZOVJET SZÖVETKEZETI KERESKEDELEM STATISZTIKÁJA

című műve

A könyv részletesen tárgyalja a fogyasztási szövetkezeti statisztika megszervezését és feladatait, a nagybani, a kicsinybani áruforgalom, az árukészletek, a mezőgazdasági terménybegyűjtés, a kereskedelmi hálózat és szövetkezeti mozgalom statisztikáját. Foglalkozik az árstatisztika, a forgalmi költségek statisztikája, a munkaerő- és munkabérstatisztika, a köztétkeztetés, kenyérsütés, ipari tevékenység, kisegítő mezőgazdasági vállalatok, beruházások stb. statisztikája kérdéseivel.

**Kapható a 14. SZ. TERVGAZDASÁGI KÖNYVESBOLTBAN ÉS
AZ ÁLLAMI KÖNYVTERJESZTŐ VÁLLALAT KÖNYVESBOLTJAIBAN**